

УДК: 378.6

DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-79-2-194-200>

Мамонова Олена Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9648-1627>

Волік Олена Валеріївна,
викладачка
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2522-3978>

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПРАВО (ПОЛІЦЕЙСЬКІ)» ЗВО СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛОМ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «АНГЛІЙСЬКА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ»)

У статті обґрунтовано необхідність створення нового покоління підручників з іноземної мови. Визначено дидактичні та методичні умови, за яких організація роботи з підручником на занятті буде ефективною та сприятиме формуванню у здобувачів вищої освіти навичок міжкультурного спілкування. Наведено результати впровадження у процес навчання англійської мови нового навчально-методичного посібника, створеного викладачами кафедри Донецького державного університету внутрішніх справ. Розкрито особливості написання підручників і навчальних посібників для вивчення іноземних мов за професійним спрямуванням. Розглянуто основні засади написання підручників, проаналізовано типові помилки у створенні посібників.

***Ключові слова:** підручник; посібник; здобувачі вищої освіти; навчальний матеріал; вправи.*

Постановка проблеми. З огляду на зростання потреб у спілкуванні та співпраці між країнами й людьми з різними мовами та культурними традиціями, нова освітня система в Україні вимагає суттєвих змін у підході до викладання, оновлення змісту та методів навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. Знання іноземних мов є важливою передумовою для особистих, культурних, професійних та економічних контактів. Оновлення цілей і змісту навчання зумовлює оновлення освітніх технологій та створення нового покоління підручників і посібників для вивчення іноземної мови. Сучасні психолого-педагогічні та

методичні дослідження ґрунтуються на трактуванні навчання іноземних мов як процесу особистісного розвитку студента в контексті «полілогу культур» [1, с. 2]. Процеси, що відбуваються в освітньому просторі України, уможливили ситуацію, за якої викладачеві надається право й можливість самостійно обирати модель побудови курсів навчання будь-якого академічного предмета, у тому числі й іноземної мови, вибирати підручники, навчальні посібники та інші засоби навчання. За таких умов викладач справді відчуває себе рівноправним господарем в організації навчального процесу, оскільки, покладаючись на власний професійний досвід і враховуючи об'єктивні та суб'єктивні чинники цього процесу, він сам забезпечує себе всім необхідним, що, на його думку, сприятиме ефективній діяльності та успішній реалізації поставлених мети та завдань.

На сучасному етапі створено значну кількість підручників і посібників для навчання іноземних мов. На жаль, більшість із них є поверхневими, несистемними та не відповідають принципам і вимогам професійного спрямування [2; 3; 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У системі вищої освіти наявні загальні положення про порядок підготовки й видання підручників та навчальних посібників, у яких містяться загальні настанови щодо змісту підручника; більш конкретні вимоги сформульовано до його структури та обсягу. Загальність таких положень є зрозумілою, оскільки їх розроблено для укладання підручників з усіх дисциплін.

За останні роки з'явилося багато підручників для навчання іноземних мов у середніх і вищих закладах освіти. Проблемі укладання підручників присвячено низку статей (Ф. М. Жерар, О. О. Коломінова, А. М. Кондаков, Л. В. Петько, К. Рожер'єр, О. Б. Тарнопольський та інші). У цих публікаціях розглядаються переважно шкільні підручники, їх аналіз також є дещо загальним. Але в кожній з них указано на значну недосконалість таких підручників. Питанням створення сучасних підручників з іноземних мов для закладів загальної середньої освіти присвятили свої дослідження вітчизняні вчені-методисти: Р. Ю. Мартинова, Н. К. Скляренко, Л. П. Смелякова (Київський національний лінгвістичний університет), П. О. Бех, Л. В. Біркун (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), вчителі-практики: І. Ф. Горець, О. Д. Карп'юк, І. Г. Щупак та ін. Теоретичні засади створення сучасного підручника на рівні докторської дисертації досліджує В. Г. Редько, автор підручників з іспанської мови. Н. О. Бражник, С. В. Гапонова, С. Ю. Ніколаєва, Л. А. Сажко обґрунтували вимоги до підручника з іноземної мови для студентів філологічних факультетів. С. П. Кожушко, О. Б. Тарнопольський розробили концепцію навчання англійської мови студентів технічних спеціальностей та написали досить вдалий підручник для студентів, які вчаться бізнесу. Засади створення підручників з іноземної мови для студентів нефілологічних спеціальностей (політологів, екологів, юристів, економістів) розроблено та висвітлено в науковій літературі лише частково.

Тому **метою статті** є визначення дидактичних і методичних умов, за яких організація роботи з навчально-методичним посібником на занятті буде ефективною та сприятиме формуванню і розвитку навичок професійної комунікації майбутніх поліцейських, а також готовності до міжособистісного та професійного спілкування з різними суб'єктами.

Виклад основного матеріалу. Підручник був і залишається найкращим засобом навчання, зокрема і для вивчення іноземних мов, якщо він побудований

відповідно до усталених методичних вимог. Здобувачі вищої освіти також користуються підручниками й посібниками під час самостійної роботи. Ефективним для навчання буде лише методично правильно спланований навчально-методичний посібник. У процесі його використання здобувачі розуміють близькі та далекі цілі, визначають свій мовний і мовленнєвий рівень. Підручник дає можливість установити власну швидкість навчання та оцінити свій прогрес у вивченні навчального матеріалу. За допомогою підручника можна спланувати, розвивати й аналізувати власну стратегію навчання і контролю.

На жаль, підручники, видані в останні роки, на думку багатьох методистів, потребують удосконалення. Як зазначає А. М. Кондаков, деякі видавництва намагаються отримати прибуток і «фабрикують» навчальну літературу без ретельного методичного аналізу, без процедур експериментальної перевірки й апробації [5]. Тому такі підручники та посібники недоцільно використовувати в навчальному процесі.

Практично всі форми діяльності поліцейського передбачають професійне спілкування, обмін інформацією. Під час навчання в закладі вищої освіти зі специфічними умовами майбутнім поліцейським слід опанувати навички професійного спілкування та бути готовими до оптимальної професійної діяльності комунікативного характеру (як усної, так і письмової) відповідно до особливостей служби, типу діяльності, підрозділів та посад.

Л. М. Гріднева розглядає поняття «іншомовна комунікативна компетенція майбутніх правоохоронців» як цілісне інтегративне утворення особистості, що є окремим складовим компонентом професійної комунікативної компетентності та складається з відповідної мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенції, формується на основі дворівневого підходу «знання – їх практична реалізація» в контексті створеного ціннісно-сислового комунікативного середовища й дозволяє реалізувати інтеркультурну комунікативну функцію майбутніх правоохоронців у процесі професійної діяльності [6, с. 11].

Оскільки мова є важливим інструментарієм професійної діяльності правоохоронців, предмети мовознавчого спрямування в програмі їх професійної підготовки слід сприймати та усвідомлювати як фахові. Водночас процес вивчення іноземної мови має ґрунтуватися на тісній взаємодії з іншими фаховими предметами, виявляючи в такий спосіб цілісність та практичну спрямованість мовної підготовки. Невід'ємним традиційним засобом формування мовно-комунікативних знань, умінь та навичок на всіх освітніх рівнях, зокрема й у закладах вищої освіти, є спеціальні навчальні посібники.

Отже, навчальні посібники для курсу іноземної мови мають бути інформаційно насиченими, вони одночасно повинні містити як іншомовні лексико-граматичні матеріали, так і матеріали, що висвітлюють професійно значущу сферу діяльності майбутніх фахівців-правоохоронців. Серед найважливіших методів і прийомів, що сприяють цілеспрямованому розвитку мовленнєвих умінь і навичок, допомагають курсантам удосконалювати знання іноземної мови Т. В. Гороховська визначає теоретичне вивчення мови (бесіда, повідомлення, робота з підручником). Роботу з підручником слід розглядати як один із методів організації навчальної діяльності студентів, і від того, як вона буде спланована і як проводитиметься, залежить її успіх. Проте, як свідчить практика, лише за певних умов підручник може справді

відігравати роль ефективного засобу навчання та сприяти формуванню навичок професійного спілкування.

Саме тому, урахувавши теоретичні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, нами розроблено навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності «Право (поліцейські)» закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України). Навчально-методичний посібник було складено з метою навчити здобувачів вищої освіти володіти правничою лексикою, полегшити вивчення іноземної мови (англійської) за фахом, удосконалити іншомовну компетенцію майбутніх правоохоронців. Ця мета досягається шляхом занурення реципієнта у професійні ситуації завдяки опрацюванню автентичних матеріалів та комунікативній спрямованості завдань. Структура навчально-методичного посібника побудована так, що мовний матеріал презентується на всіх рівнях мовленнєвої діяльності: читання, письмо, говоріння, аудіювання.

У курсі передбачено оволодіння опорними лексичними термінами та фразами, які згруповані у специфічні теми, що дає змогу визначити доцільність їх застосування у відповідних ситуаціях; огляд граматичного підґрунтя англійської мови, що представлено на тлі висловів і текстів, пов'язаних із щоденною діяльністю працівника органів внутрішніх справ.

Вирішення запропонованих завдань вимагає від здобувачів вищої освіти інтегрованого застосування знань дисципліни і дозволяє перевірити вміння курсантів орієнтуватися у практичних та теоретичних аспектах дисципліни.

Наразі немає єдиного посібника для спеціальності «Право (поліцейські)», рекомендованого МВС України для закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Запропонований посібник [7] є результатом багаторічної роботи й досвіду викладачів кафедри іноземних мов Донецького державного університету внутрішніх справ.

Найбільш типовими в укладанні підручників є такі недоліки: відсутність чіткого розподілу навчального матеріалу відносно тематики; нечіткість формулювання завдань; порушення послідовності вправ; методична неправильність побудови вправ; відсутність комунікативного спрямування переважної більшості вправ; нечітка організація контролю; відсутність прав для курсантів з низьким рівнем володіння англійською мовою; невідповідність навчального матеріалу майбутній професії. Тому під час вибору й компонування матеріалу навчально-методичного посібника було враховано визначені недоліки.

Посібник складається з 5 розділів: a person and education; a state and its political structure; national law enforcement agencies; the essence of law; what is a crime? Указані розділи відповідають темам робочої програми з дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування (англійська)», граматичного довідника з різноманітними вправами та текстами для самостійного опрацювання [7].

Кожен розділ ідентичний за структурою та містить багато різнопланових завдань. Завдання включають множинний вибір, пошук відповідностей, переклад, словотворення, розподіл та інші вправи, які націлені на перевірку засвоєння лексичного матеріалу. Також є низка завдань для розвитку монологічного та діалогічного професійно спрямованого спілкування. Додаткові тексти призначені для самостійного опрацювання. Після читання текстового матеріалу курсантам пропонується зробити висновок на основі викладених у тексті фактів, дати їх оцінку,

інтерпретацію та виконати післятекстові вправи, а саме: з'єднати фрагменти речення; заповнити пропуски в реченнях; вставити у слова пропущені букви; замінити українські слова в реченнях англійськими; заповнити пропуски в реченнях, вибираючи слова з групи синонімів; пояснити значення слів у реченні іноземною мовою; скласти власні речення з вивченими словами та словосполученнями; виправити помилки відповідно до змісту чи вибору слів; скласти речення з набору слів; вибрати до дефініцій відповідні слова; виправити помилки в підкреслених словах; розширити речення, використовуючи нові слова; трансформувати монологічне мовлення в діалог; виділити ключові слова з тексту; знайти зайве слово в лексичному ряді з теми; виділити в кожному абзаці речення, яке передає основну думку; скласти план тексту; скласти на основі ключових слів та тез переказ тексту; перекласти текст із листа; трансформувати текст із теперішнього часу в минулий чи в майбутній; поставити запитання до тексту; відповісти на запитання щодо змісту тексту.

Такі вправи допомагають не лише перевірити вивчений матеріал, а й виявити помилки в усному й писемному мовленні курсантів, подолати організаційно-педагогічні та психологічні труднощі професійного спілкування.

Практика усного та писемного мовлення в поєднанні забезпечує всебічну підготовку курсанта, що сприяє подальшому професійно зорієнтованому вдосконаленню володіння іноземною мовою. У зв'язку з цим навчання іноземній мові має забезпечити реалізацію практичних, освітніх і виховних цілей. Теми для монологічного висловлювання підбрано згідно із зазначеним вище розподілом тем на кожний рік навчання. До переліку входять також теми для самостійного опрацювання курсантами. Перед останніми стоїть завдання максимального використання опрацьованого лексичного матеріалу з певної теми. У свою чергу, знання професійної лексики, уміння монологічного мовлення іноземною мовою, адекватний переклад професійних повідомлень на іноземну чи рідну мову сприяли формуванню стійких мовленнєвих навичок у курсантів. Словник професійної термінології зорієнтує на правильне й доречне використання необхідних понять та сприятиме їх засвоєнню. Презентація лексичного матеріалу із застосуванням відповідних ілюстрацій теж допомагає кращому засвоєнню матеріалу (рис. 1).

an IT department
комп'ютерний відділ

a constable
констебль

to get promotion
отримати підвищення по службі

Рис. 1. Презентація лексичного матеріалу з використанням ілюстрацій

Вирішення запропонованих завдань вимагає від курсантів інтегрованого застосування знань, отриманих у процесі вивчення дисципліни, і дозволяє перевірити вміння курсантів орієнтуватися у практичних та теоретичних аспектах дисципліни. Матеріал посібника підібрано так, щоб здобувачі могли використовувати його як під час аудиторних занять, так і в ході самостійного опрацювання розмовних тем для розвитку усного мовлення.

Висновки. Отже, включення у зміст посібника професійно значущого мовного матеріалу сприяло формуванню в курсантів комунікативної компетентності та осмисленню сфери їхньої майбутньої професійної діяльності. Проблемність завдань забезпечувала розвиток інтелекту, дослідницького й творчого мислення майбутніх поліцейських, а також уміння прийнятно та доцільно варіювати свою іншомовну комунікативність залежно від психологічних факторів спілкування. Сучасний посібник, окрім своєї основної навчальної функції, може й повинен сприяти формуванню позитивного ставлення курсантів до народу мови відповідної країни та утриманню стійкого інтересу до вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. *English language & culture*. 2001. № 29–30 (78–79), August. 40 p.
2. Byram M. Teaching Foreign Languages for Intercultural Competence. *Культурологические аспекты языкового образования*. 1998. С. 7–22.
3. Fenner An-B. Approaches to Materials Design in European Textbooks: Implementing Principles of Authenticity, Learner Autonomy, Cultural Awareness. An-B. Fenner, D. Newby. European Centre for Modern Languages, printed in Austria. 223 p.
4. Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference / Council of Europe Education Committee. 1998. Strasbourg. 224 p.
5. Агабекян И. П. Английский для менеджеров. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. 414 с.
6. Гріднева Л. М. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Луганський національний університет ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 20 с.
7. Волік О. В., Мамонова О. І. Англійська мова професійного спрямування : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності «Право (поліцейські)». Маріуполь, 2021. 222 с.

References

1. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [The program for secondary schools]. *English language & culture*. 2001. № 29–30 (78–79), August. 40 p.
2. Byram M. (1998). Teaching Foreign Languages for Intercultural Competence. *Kul'turovedcheskie aspekty yazykovogo obrazovaniya*. S. 7–22.
3. Fenner An-B. Approaches to Materials Design in European Textbooks: Implementing Principles of Authenticity, Learner Autonomy, Cultural Awareness. An-B. Fenner, D. Newby. European Centre for Modern Languages, printed in Austria. 223 p.
4. Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference / Council of Europe Education Committee. 1998. Strasbourg. 224 p.
5. Ahabekian, Y. P. (2008). Anhlyiskyi dlia menedzherov [English for managers]. Rostov-na-Donu : Fenyks. 414 s. [in Russian].
6. Hridnieva, L. M. (2010). Formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentsii maibutnikh pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv [Formation of foreign language communicative competence of future law enforcement officers]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity» / Luhan. nats. un-t im. T. Shevchenka. Luhansk. 20 s. [in Ukrainian].
7. Volik, O. V., Mamonova O. I. (2021). Anhliiska mova profesiinoho spriamuvannia: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity spetsialnosti «Pravo (politseiski)» [English for

Professional Purposes : a textbook for Higher Education Students in Law (Police)]. Mariupol. 222 s. [in Ukrainian].

Mamonova Olena,

PhD in Pedagogics, Assistant Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9648-1627>

Volik Olena,

Lecturer

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2522-3978>

**FORMING FOREIGN-LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF MIA
OF UKRAINE HIGHER EDUCATION APPLICANTS OF THE SPECIALTY "LAW (POLICE)"
(ACCORDING TO THE MANNUAL "ENGLISH FOR PROFESSIONAL PURPOSES")**

This article provides the need to create a new generation of foreign language textbooks. The processes taking place in the educational space of Ukraine have made possible the situation in which the teacher has the right and opportunity to choose the model of building courses in any academic subject, including foreign languages, choose textbooks, manuals and other teaching methods. Under such conditions, the teacher really feels like an equal master in the organization of the educational process, because, relying on his own professional experience and taking into account the objective and subjective factors of this process, he provides himself with everything necessary, which he believes will contribute to his effective activities and successful implementation of goals and objectives. At the present stage, a significant number of textbooks and manuals for learning foreign languages have been created. Unfortunately, a significant number of textbooks are superficial, unsystematic and do not meet the principles and requirements of professional orientation. The textbooks and manuals were and remain the best tools for learning, including the study of foreign languages, if it is built in accordance with established methodological requirements. Only methodically correctly planned teaching manual will be effective for training. In the process of its use, applicants understand the near and distant goals, determine their language and speech level. The didactic and methodical conditions under which the organization of work with the textbook in the classroom will be effective and will promote the formation of intercultural communication skills. The textbook allows you to set your own speed of learning and assess your progress in learning the material. With the help of the textbook it is possible to plan, develop and analyze your own learning and control strategy. The results of the introduction of a new textbook created by the teachers of the department into the process of teaching English have been provided. The article reveals the peculiarities of writing textbooks and manuals for teaching foreign languages for professional purposes. The basic principles of textbook writing have been considered, the main mistakes in creating manuals have been analyzed.

Key words: *textbook; manual; applicants for higher education; educational material; exercises.*

Надіслано до редколегії 18.04.2022

Рекомендовано до публікації 25.04.2022